https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

Abduraupov Rustam Ramzovich1, Sodiqov Elmurod Shomurod o‘g‘li2

1Raqamli iqtisodiyot va agrotexnologiyalar universiteti,

iqtisodiyot fanlari doktori, professor

2Toshkent Xalqaro Vestminster Universiteti, Doktorantura dasturi talabasi

Murojat uchun: elmurod.sadikov@econfun.org +998(90)936-99-69

IT-XIZMATLAR EKSPORTI VA AUTSORSINGNI DAVLAT TOMONIDAN QO‘LLAB-QUVVATLASHNING INSTITUTSIONAL MEXANIZMLARI: HINDISTON TAJRIBASI

Annotatsiya

Mazkur maqolada Hindiston Respublikasida IT-xizmatlar eksporti va autsorsing sanoatining rivojlanishida davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlashning institutsional mexanizmlari tahlil qilinadi. Tadqiqot Milliy innovatsion tizim (National Innovation System - NIS), endogen o‘sish nazariyasi (Romer modeli) hamda Douglass North institutsional yondashuvi asosida olib borildi. Sifatli qiyosiy siyosat tahlili usuli qo‘llanilib, Hindiston tajribasi O‘zbekiston sharoiti bilan solishtirildi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, Hindistonda IT-autsorsing rivoji bozor kuchlaridan ko‘ra, inson kapitalini subsidiyalash, eksportga yo‘naltirilgan institutlar yaratish va global bozorga chuqur integratsiya orqali ta’minlangan. Maqolada Hindiston modelining samarali va cheklangan jihatlari aniqlanib, O‘zbekiston uchun institutsional siyosat bo‘yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqildi.

Kalit so‘zlar

IT-xizmatlar eksporti; autsorsing; davlat siyosati; institutsional mexanizmlar; milliy innovatsion tizim; Hindiston; O‘zbekiston.

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

1. Kirish

Tadqiqot dolzarbligi va ilmiy muammosi

So‘nggi o‘n yilliklarda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi, raqamli transformatsiya jarayonlarining chuqurlashuvi hamda global ishlab chiqarish zanjirlarining fragmentatsiyalashuvi natijasida IT-xizmatlar eksporti va autsorsing jahon xo‘jaligining eng tez o‘sayotgan va yuqori qo‘shilgan qiymatga ega segmentlaridan biriga aylandi. Dasturiy ta’minot, ma’lumotlarni qayta ishlash, texnik qo‘llab-quvvatlash va bilimga asoslangan professional xizmatlar geografik chegaralardan deyarli mustaqil bo‘lib, mamlakatlar uchun yangi raqobat ustunliklarini shakllantirish imkonini bermoqda. Ushbu sharoitda davlatlar o‘z iqtisodiy rivojlanish strategiyalarida sanoat ishlab chiqarishidan tobora ko‘proq bilim intensiv xizmatlar eksportiga yo‘naltirilgan modelga o‘tmoqda.

Mazkur global tendensiyalar fonida Hindiston Respublikasi IT-xizmatlar eksporti va autsorsing sohasida alohida ilmiy va amaliy qiziqish uyg‘otuvchi fenomen sifatida namoyon bo‘lmoqda. Qisqa tarixiy davr ichida Hindiston past darajadagi texnologik baza va cheklangan sanoat salohiyatiga ega iqtisodiyotdan jahonning yetakchi IT-autsorsing markazlaridan biriga aylanishga muvaffaq bo‘ldi. Ushbu muvaffaqiyat faqat bozor kuchlari bilan emas, balki davlat tomonidan shakllantirilgan maqsadli institutsional mexanizmlar, inson kapitaliga yo‘naltirilgan uzoq muddatli investitsiyalar hamda global bozorga faol integratsiya siyosati bilan chambarchas bog‘liqdir. Shu bois Hindiston tajribasi IT-xizmatlar eksporti va autsorsingni rivojlantirishda davlatning roli va institutlarning ahamiyatini tahlil qilish uchun muhim empirik asos bo‘lib xizmat qiladi.

O‘zbekiston uchun Hindiston tajribasini o‘rganish ayniqsa dolzarb ahamiyat kasb etadi. So‘nggi yillarda mamlakatda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish, IT Park rezidentlari faoliyatini kengaytirish, startap ekotizimini qo‘llab-quvvatlash

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

hamda IT-xizmatlar eksportini rag‘batlantirishga qaratilgan tizimli islohotlar amalga oshirilmoqda. Biroq ushbu jarayonlarning uzoq muddatli barqarorligi va xalqaro raqobatbardoshligi ko‘p jihatdan mavjud institutsional mexanizmlarning samaradorligiga, davlat va xususiy sektor o‘rtasidagi hamkorlik sifatiga hamda global bozorlarga chuqur integratsiya darajasiga bog‘liq bo‘lib qolmoqda. Amaldagi siyosat choralarining qaysi biri real iqtisodiy natija berayotgani, qaysi mexanizmlar esa institutsional cheklovlar sababli kutilgan samarani bermayotganini aniqlash ilmiy asoslangan tahlilni talab etadi.

Shu nuqtai nazardan, mazkur maqolaning asosiy ilmiy muammosi Hindiston tajribasida IT-xizmatlar eksporti va autsorsingni davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlashda qo‘llanilgan institutsional mexanizmlarning iqtisodiy mantiqi va samaradorligini aniqlash hamda ularni O‘zbekiston sharoitida qo‘llash imkoniyatlarini tanqidiy baholashdan iborat. Tadqiqotning asosiy maqsadi esa Hindistonda shakllangan institutsional modelni milliy innovatsion tizim, endogen o‘sish nazariyasi va institutsional iqtisodiyot yondashuvlari asosida tahlil qilish, uning muvaffaqiyatli va cheklangan jihatlarini ajratib ko‘rsatish hamda O‘zbekiston uchun ilmiy asoslangan va amaliy ahamiyatga ega siyosiy xulosalar ishlab chiqishdan iboratdir.

2. Nazariy asos va metodologiya

Mazkur tadqiqot IT-xizmatlar eksporti va autsorsingni rivojlantirishda davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlashning institutsional mexanizmlarini tushuntirish uchun zamonaviy iqtisodiy nazariyalarning integratsiyalashgan yondashuviga asoslanadi. Xususan, milliy innovatsion tizim (NIS) modeli, endogen o‘sish nazariyasi (Romer modeli) hamda Douglass North tomonidan ishlab chiqilgan institutsional iqtisodiyot yondashuvi tadqiqotning asosiy nazariy poydevorini tashkil etadi. Ushbu nazariyalar IT sektori kabi bilim intensiv va yuqori qo‘shilgan qiymatga ega sohalarda davlat siyosatining rolini kompleks tahlil qilish imkonini beradi.

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

2.1. Milliy innovatsion tizim (NIS) modeli

Milliy innovatsion tizim (National Innovation System – NIS) modeli innovatsion jarayonlarni alohida firmalar yoki yakka tadqiqotchilar faoliyati bilan cheklab qo‘ymasdan, balki davlat, biznes, ta’lim va ilmiy-tadqiqot institutlari o‘rtasidagi murakkab va uzluksiz o‘zaro aloqalar natijasi sifatida talqin qiladi. Ushbu yondashuvga ko‘ra, innovatsiyalar iqtisodiyotda tasodifiy tarzda emas, balki institutsional muhit, siyosiy qarorlar va bilim almashinuvi mexanizmlari orqali shakllanadi.

NIS modelida davlatning asosiy vazifasi bozorni to‘liq almashtirish emas, balki institutlararo muvofiqlikni ta’minlash, bilim oqimlarini rag‘batlantirish va texnologik rivojlanishning uzoq muddatli ustuvor yo‘nalishlarini belgilashdan iboratdir. Ayniqsa, IT-xizmatlar va autsorsing sohasida ta’lim tizimi, ilmiy-tadqiqot muassasalari va xususiy sektor o‘rtasidagi samarali hamkorlik raqobatbardosh ekotizim shakllanishining muhim sharti hisoblanadi.

Hindiston IT sektorida NIS modelining amaliy ifodasi yaqqol namoyon bo‘ladi. Mamlakatda texnik oliy ta’lim muassasalari (xususan, Indian Institutes of Technology – IIT), davlat tadqiqot markazlari, xususiy IT-kompaniyalar va eksportga yo‘naltirilgan davlat siyosati o‘zaro uzviy bog‘langan yagona tizim sifatida shakllangan. Ushbu tizim bilim ishlab chiqarish, kadrlar tayyorlash va ularni global bozorga yo‘naltirishda muhim institutsional asos bo‘lib xizmat qilgan.

2.2. Romer modeli va endogen o‘sish

Endogen o‘sish nazariyasining muhim vakili bo‘lgan P. Romer iqtisodiy o‘sishni tashqi omillardan ko‘ra, ichki resurslar -bilim, texnologiya va inson kapitaliga ongli investitsiyalar bilan izohlaydi. Ushbu modelga ko‘ra, texnologik bilimlar noraqobatli va qisman cheklanuvchi tovar hisoblanadi, ya’ni bir marta yaratilgan texnologiya yoki dizayn keyingi foydalanuvchilar uchun deyarli nol chegaraviy xarajat bilan qayta-qayta qo‘llanilishi mumkin.

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

IT-xizmatlar va dasturiy ta’minot sohasi Romer modeli uchun eng mos empiric misollardan biri hisoblanadi. Chunki dasturiy mahsulotlar va raqamli xizmatlar yuqori boshlang‘ich xarajatlar (ta’lim, tadqiqot, infratuzilma, brend va reputatsiya) talab etgan holda, keyinchalik keng miqyosda eksport qilinishi va masshtab effektiga erishishi mumkin. Shu sababli, bozor sharoitida xususiy sektor ushbu boshlang‘ich investitsiyalarni yetarli darajada amalga oshirmasligi ehtimoli mavjud bo‘lib, davlatning aralashuvi iqtisodiy jihatdan asosli hisoblanadi.

Hindiston tajribasida davlatning asosiy vazifasi aynan ushbu yuqori boshlang‘ich xarajatlarni kamaytirishdan iborat bo‘lgan. Ta’lim tizimini subsidiyalash, IT-infratuzilmani rivojlantirish va eksportni qo‘llab-quvvatlash orqali davlat firmalarga global bozor orqali masshtab effektiga erishish imkonini yaratdi. Natijada, xususiy sektor investitsiyalari endogen tarzda o‘sib, IT-xizmatlar eksporti iqtisodiy o‘sishning muhim drayveriga aylandi.

2.3. Douglass North institutsional yondashuvi

Institutsional iqtisodiyot vakili Douglass North institutlarni jamiyatdagi “o‘yin qoidalari”, ya’ni insonlar o‘rtasidagi iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy o‘zaro munosabatlarni tartibga soluvchi rasmiy va norasmiy qoidalar majmui sifatida ta’riflaydi. Ushbu yondashuvga ko‘ra, iqtisodiy rivojlanish darajasi nafaqat resurslar yoki texnologiyalar bilan, balki tranzaksiya xarajatlarini kamaytiruvchi ishonchli institutlarning mavjudligi bilan belgilanadi.

IT-autsorsing kabi murakkab, uzoq muddatli va ko‘pincha transchegaraviy shartnomalarga asoslangan faoliyat uchun huquqiy aniqlik, shaffof qoidalar, shartnomalar ijrosining kafolatlanishi hamda intellektual mulk huquqlarining himoyasi hal qiluvchi ahamiyatga ega. Agar ushbu institutlar yetarli darajada rivojlanmagan bo‘lsa, potensial iqtisodiy foyda yuqori bo‘lishiga qaramay, xususiy sektor faoliyati cheklanib qoladi.

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

Hindistonda IT sektori rivojlanishi bilan birga shartnoma huquqi, intellektual mulkni muhofaza qilish va xalqaro biznes amaliyotlariga mos institutsional mexanizmlar bosqichma-bosqich shakllandi. Garchi ushbu institutlar mukammal darajada bo‘lmagan bo‘lsa-da, ular xorijiy buyurtmachilar bilan ishonchli hamkorlikni yo‘lga qo‘yish uchun yetarli darajada funksional bo‘lib xizmat qildi.

2.4. Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur maqolada sifatli tahlil usullari asosiy metodologik yondashuv sifatida tanlandi. Xususan, tarixiy-institutsional yondashuv yordamida Hindistonda IT-xizmatlar eksporti va autsorsingni rivojlantirish jarayonida institutlarning shakllanishi va evolyutsiyasi tahlil qilinadi. Shuningdek, qiyosiy siyosat tahlili (comparative policy analysis) usuli orqali Hindiston va O‘zbekiston tajribalari o‘zaro solishtiriladi. Tahlil jarayonida milliy innovatsion tizim, endogen o‘sish va institutsional iqtisodiyot nazariyalari konseptual ramka sifatida qo‘llanilib, har bir mamlakatda davlat siyosatining mantiqi, mexanizmlari va natijalari tanqidiy baholanadi. Ushbu metodologiya IT-xizmatlar eksportini rivojlantirish bo‘yicha O‘zbekiston uchun ilmiy asoslangan va amaliy ahamiyatga ega xulosalar chiqarish imkonini beradi.

3. Hindistonda IT-autsorsing sanoatining shakllanishi

Hindiston Respublikasida IT-autsorsing sanoatining shakllanishi va jadal rivojlanishi tasodifiy jarayon emas, balki uzoq muddatli tarixiy shart-sharoitlar, izchil davlat siyosati hamda qulay institutsional muhitning uyg‘unlashuvi natijasidir. Ushbu bo‘limda mazkur jarayonning asosiy bosqichlari va uni belgilab bergan muhim omillar tahlil qilinadi.

3.1. Tarixiy shart-sharoitlar

Hindistonda IT-autsorsing sanoatining rivojlanishi 1980–1990-yillardan boshlab shakllana boshlagan bo‘lib, bu davr mamlakat iqtisodiy tarixida muhim burilish nuqtasi hisoblanadi. Ushbu davrga kelib Hindistonda keng qamrovli va

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

nisbatan arzon texnik-muhandislik ta’limi tizimi mavjud edi. Xususan, davlat tomonidan tashkil etilgan texnologik oliy o‘quv yurtlari, jumladan Indian Institutes of Technology (IIT) va boshqa muhandislik institutlari har yili minglab yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlab bera boshladi. Muhim jihati shundaki, mazkur kadrlar ingliz tilini yaxshi bilishi bilan ajralib turar edi, bu esa ularning global mehnat bozoriga integratsiyasini sezilarli darajada osonlashtirdi.

Mazkur inson kapitali Hindiston uchun IT-xizmatlar va autsorsing sohasida eng muhim boshlang‘ich resursga aylandi. Romerning endogen o‘sish modeli nuqtai nazaridan qaralganda, bilim va malakaga ega ishchi kuchi texnologik taraqqiyotning ichki drayveri bo‘lib xizmat qildi. Aynan ushbu omil Hindistonga dastlab nisbatan past texnologik murakkablikdagi xizmatlarni taklif etish, keyinchalik esa yanada murakkab va yuqori qo‘shilgan qiymatli IT-xizmatlarga o‘tish imkonini berdi.

1991-yilda amalga oshirilgan keng ko‘lamli iqtisodiy liberallashtirish islohotlari esa Hindiston IT-autsorsing sanoati rivojida hal qiluvchi ahamiyat kasb etdi. Ushbu islohotlar doirasida valyuta nazorati sezilarli darajada yumshatildi, xorijiy investitsiyalar uchun mavjud to‘siqlar qisqartirildi va eksportga yo‘naltirilgan iqtisodiy siyosat ustuvor yo‘nalish sifatida belgilandi. Natijada Hindiston kompaniyalari xalqaro bozorga chiqish, xorijiy buyurtmachilar bilan to‘g‘ridan-to‘g‘ri shartnomalar tuzish va global qiymat zanjirlariga integratsiyalashish imkoniyatiga ega bo‘ldi.

3.2. Davlat siyosati va institutsional mexanizmlar

Hindistonda IT-autsorsing sanoatining muvaffaqiyatli shakllanishida davlat siyosati markaziy rol o‘ynadi. Davlat bozor mexanizmlarini to‘liq almashtirishga emas, balki ularni to‘ldiruvchi va rag‘batlantiruvchi institutsional mexanizmlarni yaratishga e’tibor qaratdi.

3.2.1. Inson kapitaliga investitsiyalar

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

Hindiston hukumati uzoq yillar davomida texnik va muhandislik ta’limini strategik ustuvor yo‘nalish sifatida moliyalashtirib keldi. IITlar va boshqa texnologik universitetlar davlat byudjeti hisobidan qo‘llab-quvvatlandi, bu esa yuqori sifatli ta’limni nisbatan arzon narxlarda taqdim etish imkonini berdi. Natijada xususiy sektor o‘z faoliyatini boshlashda yoki kengaytirishda kadrlar tayyorlash bilan bog‘liq yuqori xarajatlardan qisman xalos bo‘ldi.

Mazkur siyosat Romer modelida ta’kidlangan “bilim spilloverlari” muammosini yumshatishga xizmat qildi. Ya’ni, davlat tomonidan subsidiyalangan ta’lim tizimi orqali yaratilgan bilim va ko‘nikmalar butun iqtisodiyot bo‘ylab tarqalib, xususiy IT-kompaniyalar uchun tayyor kadrlar bazasini shakllantirdi. Bu esa IT-autsorsing bozoriga kirish to‘siqlarini pasaytirib, raqobat muhitining kengayishiga olib keldi.

3.2.2. Eksportga yo‘naltirilgan infratuzilma

Hindiston IT-autsorsing sanoatida davlat tomonidan yaratilgan eng muhim institutsional mexanizmlardan biri Software Technology Parks of India (STPI) dasturi hisoblanadi. Ushbu dastur doirasida IT-kompaniyalar uchun maxsus infratuzilma, jumladan yuqori tezlikdagi internet tarmoqlari, zamonaviy ofis maydonlari hamda eksport faoliyatini yengillashtiruvchi bojxona va valyuta tartibotlari taqdim etildi.

Bundan tashqari, STPI rezidentlariga soliq imtiyozlari va byurokratik jarayonlarni soddalashtirish orqali qo‘shimcha rag‘batlar yaratildi. Milliy innovatsion tizim modeli nuqtai nazaridan qaralganda, STPI kabi tuzilmalar “qo‘llab-quvvatlovchi tashkilotlar” vazifasini bajarib, davlat siyosati bilan xususiy sektor manfaatlarini samarali tarzda bog‘lab berdi. Natijada IT-kompaniyalar o‘z resurslarini asosan ishlab chiqarish va eksport faoliyatiga yo‘naltirish imkoniga ega bo‘ldi.

3.2.3. Intellektual mulk va huquqiy muhit

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

Hindistonda IT-autsorsing sanoatining rivojlanishi bilan parallel ravishda huquqiy va institutsional muhit ham bosqichma-bosqich takomillashtirildi. Mamlakat xalqaro savdo va investitsiya talablariga mos ravishda intellektual mulk huquqlarini tartibga soluvchi qonunchilikni yangiladi va xalqaro bitimlarga qo‘shildi. Bu xorijiy buyurtmachilar uchun huquqiy aniqlik va nisbiy ishonch muhitini yaratdi.

Shu bilan birga, amaliyotda intellektual mulk huquqlarining himoyasi har doim ham mukammal darajada ishlamagan. Biroq IT-autsorsing xizmatlarining o‘ziga xos xususiyati shundan iborat ediki, asosiy risklar ko‘pincha batafsil shartnomalar, korporativ standartlar va uzoq muddatli hamkorlik mexanizmlari orqali boshqarildi. Douglass North institutsional yondashuvi nuqtai nazaridan, ushbu holat rasmiy institutlar to‘liq mukammal bo‘lmagan taqdirda ham funksional institutlar iqtisodiy faoliyatni ta’minlashi mumkinligini ko‘rsatadi.

3.2.4. Global bozorga integratsiya

Hindiston davlat siyosatining muhim jihatlaridan biri IT-kompaniyalarni bevosita eksportga yo‘naltirishdan iborat bo‘ldi. Ichki bozor cheklanganligi sharoitida davlat eksportni asosiy o‘sish manbai sifatida ko‘rdi va kompaniyalarni AQSh hamda Yevropa Ittifoqi bozorlariga chiqishga faol rag‘batlantirdi. Xorijiy buyurtmachilar bilan ishlash tajribasi Hindiston firmalariga global sifat standartlari, loyiha boshqaruvi usullari va korporativ boshqaruv amaliyotlarini tezkor o‘zlashtirish imkonini berdi.

Natijada Hindiston IT-kompaniyalari nafaqat arzon ishchi kuchi asosidagi autsorsing markazlari sifatida, balki murakkab texnologik yechimlarni taqdim etuvchi global xizmat ko‘rsatuvchilar sifatida shakllana boshladi. Bu jarayon mamlakatning jahon IT-xizmatlar bozoridagi mavqeini mustahkamlab, uzoq muddatli institutsional ustunliklarni yaratdi.

4. Hindiston tajribasining cheklovlari va muammolari

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

Hindiston Respublikasida IT-xizmatlar eksporti va autsorsing sohasida erishilgan yutuqlarga qaramay, mazkur modelni mutlaq universal yoki muammosiz deb baholash mumkin emas. Vaqt o‘tishi bilan ushbu rivojlanish modelining bir qator tarkibiy va institutsional cheklovlari yuzaga chiqdi. Ushbu cheklovlar uzoq muddatli iqtisodiy barqarorlik va texnologik yangilanish sur’atlariga salbiy ta’sir ko‘rsatish ehtimoliga ega bo‘lib, ularni ilmiy nuqtai nazardan tahlil qilish muhim ahamiyat kasb etadi.

Birinchidan, Hindiston IT-autsorsing modeli uzoq vaqt davomida nisbatan past qo‘shilgan qiymatga ega xizmatlarga haddan tashqari ixtisoslashib qoldi. Dastlab ushbu strategiya mamlakatga tezkor valuta tushumlarini ta’minlash va global bozorga kirish imkonini bergan bo‘lsa-da, vaqt o‘tishi bilan murakkab texnologik mahsulotlar va innovatsion yechimlar yaratish salohiyatini cheklay boshladi. Endogen o‘sish nazariyasi nuqtai nazaridan qaralganda, bunday ixtisoslashuv bilim va texnologiya ishlab chiqarishdan ko‘ra, mavjud bilimlardan foydalanishga tayanadi, bu esa uzoq muddatli o‘sish sur’atlarining sekinlashuviga olib kelishi mumkin.

Ikkinchidan, Hindiston IT sektorida ichki innovatsiyalar va mustaqil mahsulotlar yaratishdan ko‘ra, xizmat ko‘rsatishga yo‘naltirilgan biznes modellari ustunlik qildi. Ko‘plab kompaniyalar xorijiy buyurtmachilarning texnik topshiriqlarini bajarishga ixtisoslashib, o‘z brendi va intellektual mulkiga asoslangan mahsulotlarni ishlab chiqishga yetarli darajada sarmoya kiritmadi. Bu holat Milliy innovatsion tizim modeli nuqtai nazaridan, ilmiy-tadqiqot faoliyati va tijoratlashtirish o‘rtasidagi bog‘lanishning yetarli darajada rivojlanmaganini ko‘rsatadi.

Uchinchidan, IT-autsorsing sanoatining hududiy jihatdan notekis rivojlanishi muhim institutsional muammo sifatida namoyon bo‘ldi. Asosiy iqtisodiy va texnologik faollik Bengaluru, Hyderabad, Pune va Chennai kabi yirik shaharlarda jamlangan bo‘lib, mamlakatning boshqa hududlari ushbu jarayondan nisbatan

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

chetda qoldi. Natijada hududlar o‘rtasidagi iqtisodiy tafovutlar kuchaydi, infratuzilma va inson kapitali notekis taqsimlandi. Bu holat davlat siyosatining hududiy muvozanatni ta’minlash borasidagi cheklangan samaradorligini ko‘rsatadi.

To‘rtinchidan, vaqt o‘tishi bilan institutsional inertsiya va yirik IT-kompaniyalarni bilvosita himoya qilish tendensiyalari kuchaya boshladi. Dastlab innovatsiyalarni rag‘batlantirishga qaratilgan ayrim siyosat choralarining yirik va yetuk kompaniyalar foydasiga ishlay boshlashi kichik va o‘rta innovatsion firmalar uchun bozorga kirish to‘siqlarini oshirdi. Douglass North ta’kidlaganidek, agar institutlar iqtisodiyotda “ijodiy vayronkorlik” jarayonini cheklasa va mavjud tuzilmalarni saqlab qolishga xizmat qilsa, iqtisodiy o‘sish sur’atlari sekinlashadi. Hindiston IT sektorida aynan shunday holatning asta-sekin shakllanib borayotgani kuzatilmoqda.

Umuman olganda, Hindiston tajribasi IT-xizmatlar eksporti va autsorsingni rivojlantirishda davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash muhim ahamiyatga ega ekanini ko‘rsatsa-da, ushbu modelning ichki cheklovlari mavjudligini ham yaqqol namoyon etadi. Ushbu cheklovlar O‘zbekiston kabi rivojlanayotgan davlatlar uchun muhim ilmiy va amaliy saboq bo‘lib, Hindiston modelini to‘liq ko‘chirish emas, balki uning kuchli va zaif tomonlarini inobatga olgan holda moslashtirish zarurligini ko‘rsatadi.

5. O‘zbekiston va Hindiston: qiyosiy tahlil

Hindistonning IT-xizmatlar eksporti va autsorsing sohasidagi tajribasi O‘zbekiston uchun muhim qiyosiy material hisoblanadi. Biroq ikki mamlakat o‘rtasidagi demografik, institutsional va iqtisodiy farqlar Hindiston modelini to‘liq va mexanik tarzda ko‘chirish imkonini bermaydi. Shu sababli qiyosiy tahlil asosida umumiy qonuniyatlar va moslashtirilishi mumkin bo‘lgan elementlarni aniqlash ilmiy va amaliy jihatdan dolzarbdir.

5.1. Inson kapitali

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

O‘zbekistonda demografik jihatdan yosh aholi ulushining yuqoriligi uzoq muddatli iqtisodiy rivojlanish uchun muhim salohiyat yaratadi. Biroq IT sohasida kadrlar tayyorlash sifati, ta’lim dasturlarining xalqaro standartlarga mosligi va miqyosi jihatidan mamlakat Hindistondan sezilarli darajada ortda qolmoqda. Hindistonda muhandislik va axborot texnologiyalari ta’limi tizimi o‘n yilliklar davomida shakllangan bo‘lib, u global IT bozori talablariga moslashgan inson kapitalini yetkazib berdi.

Shu nuqtai nazardan, O‘zbekiston uchun Hindiston tajribasini to‘g‘ridan-to‘g‘ri nusxalash emas, balki texnik ta’limga yo‘naltirilgan maqsadli va sifatga asoslangan subsidiyalarni joriy etish maqsadga muvofiqdir. Endogen o‘sish nazariyasiga ko‘ra, aynan inson kapitaliga kiritilgan investitsiyalar bilim ishlab chiqarish va texnologik taraqqiyotning asosiy manbai hisoblanadi. Demak, O‘zbekistonda IT-ta’limni kengaytirish bilan birga, uning mazmunini chuqurlashtirish va amaliy yo‘naltirilganligini kuchaytirish ustuvor vazifa bo‘lishi lozim.

5.2. Institutsional muhit

O‘zbekistonda iqtisodiyotning ko‘plab sohalarida davlatning faol va kuchli ishtiroki saqlanib qolmoqda. Milliy innovatsion tizim (NIS) modeli nuqtai nazaridan bunday holat muhim imkoniyatlarni yaratishi mumkin, chunki davlat infratuzilma, ta’lim va strategik tarmoqlarga sarmoya kiritish orqali innovatsion rivojlanishni tezlashtirish salohiyatiga ega.

Biroq Douglass North institutsional yondashuvi asosida qaralganda, davlatning ortiqcha aralashuvi va tartibga solish mexanizmlarining murakkabligi tranzaksiya xarajatlarini oshirishi va xususiy sektor faolligini cheklashi mumkin. Hindiston tajribasi shuni ko‘rsatadiki, nisbatan moslashuvchan va eksportga yo‘naltirilgan institutsional muhit IT-autsorsing sektorining tez rivojlanishida muhim rol o‘ynagan. Shu bois O‘zbekiston uchun asosiy vazifa -davlatning

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

strategik qo‘llab-quvvatlovchi roli bilan bozor mexanizmlarining erkinligini muvozanatlashtirishdan iborat.

5.3. Global integratsiya

Hindiston tajribasi IT-autsorsing va IT-xizmatlar eksporti sohasida ichki bozor hajmi yetarli bo‘lmagan sharoitda global bozorga faol integratsiya hal qiluvchi omil ekanini yaqqol namoyon etadi. AQSh va Yevropa bozorlariga yo‘naltirilgan eksport strategiyasi Hindistonga texnologik standartlar, menejment amaliyotlari va xalqaro tajribani tez o‘zlashtirish imkonini berdi.

O‘zbekiston uchun ham IT-sohani rivojlantirishda eksportni asosiy o‘sish drayveri sifatida ko‘rish zarur. Biroq bitta yoki ikki asosiy bozorga haddan tashqari bog‘lanib qolish tashqi shoklar va siyosiy-iqtisodiy xatarlarni kuchaytiradi. Shu sababli eksport bozorlarini diversifikatsiya qilish, mintaqaviy va global sherikliklarni kengaytirish hamda xalqaro qiymat zanjirlariga bosqichma-bosqich integratsiya qilish muhim strategik vazifa hisoblanadi.

6. O‘zbekiston uchun amaliy saboqlar va tavsiyalar

Hindistonning IT-xizmatlar eksporti va autsorsing sohasidagi tajribasi O‘zbekiston uchun tayyor andoza emas, balki moslashtirilishi mumkin bo‘lgan institutsional va siyosiy yondashuvlar majmuasidir. Mazkur bo‘limda o‘rganilgan nazariy modellar (milliy innovatsion tizim, endogen o‘sish va institutsional iqtisodiyot) asosida O‘zbekiston sharoitida amaliy ahamiyatga ega bo‘lgan asosiy saboqlar va tavsiyalar shakllantiriladi.

6.1. Inson kapitalini strategik subsidiyalash

O‘zbekistonda IT sohasini rivojlantirishda inson kapitaliga yo‘naltirilgan davlat siyosati umumiy va fragmentar yondashuvdan strategik va maqsadli subsidiyalash modeliga o‘tishi lozim. Hindiston tajribasi shuni ko‘rsatadiki, eksportga yo‘naltirilgan IT-ko‘nikmalar (dasturiy ta’minot ishlab chiqish, tizimli

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

integratsiya, ma’lumotlar tahlili, kiberxavfsizlik va bulutli texnologiyalar) ustuvor yo‘nalish sifatida belgilanishi muhimdir.

Romerning endogen o‘sish modeli nuqtai nazaridan, bilim va malakaga kiritilgan investitsiyalar ijobiy tashqi effektlar (knowledge spillovers) orqali butun iqtisodiyotning o‘sish sur’atlarini tezlashtiradi. Shu bois IT-ta’limni subsidiyalash faqat ta’lim muassasalari sonini ko‘paytirishga emas, balki ularning eksport bozorlarida talab yuqori bo‘lgan kompetensiyalarni shakllantirish qobiliyatiga qaratilishi zarur.

6.2. Qo‘llab-quvvatlovchi institutlarni kuchaytirish

Milliy innovatsion tizim modeli doirasida IT Park, texnoparklar va inkubatsiya markazlari bilimlar oqimini muvofiqlashtiruvchi va innovatsiyalarni tijoratlashtiruvchi asosiy institutlar hisoblanadi. O‘zbekistonda ushbu tuzilmalar faoliyatini faqat ichki ekotizim bilan cheklab qo‘ymasdan, ularni global innovatsion va ishlab chiqarish tarmoqlari bilan faol integratsiyalash muhimdir.

Xususan, IT Park rezidentlari uchun xalqaro buyurtmachilar bilan to‘g‘ridan-to‘g‘ri aloqalarni rivojlantirish, xorijiy kompaniyalar bilan qo‘shma loyihalarni qo‘llab-quvvatlash va xalqaro sertifikatsiya tizimlariga chiqishni rag‘batlantirish institutsional samaradorlikni oshiradi. Bu yondashuv Hindistondagi Software Technology Parks of India (STPI) tajribasiga ma’lum darajada mos keladi.

6.3. Eksportni masshtablash va global bozorga chiqish

IT-xizmatlar eksportining asosiy ustunligi -mahsulotni cheksiz miqdorda past chegaraviy xarajat bilan takror ishlab chiqarish imkoniyatidir. Bu xususiyat Romer modelida ta’kidlangan masshtab effektlari va uzoq muddatli o‘sish mexanizmlari bilan bevosita bog‘liqdir. O‘zbekiston uchun asosiy vazifa -mahalliy IT-kompaniyalarni global bozorga chiqish jarayonida qo‘llab-quvvatlash va ularning xalqaro miqyosda tez kengayishiga sharoit yaratishdan iborat.

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

Bunda davlat siyosati eksportni rag‘batlantiruvchi moliyaviy instrumentlar, marketing va reputatsion qo‘llab-quvvatlash hamda tashqi bozorlarda huquqiy va institutsional to‘siqlarni kamaytirishga qaratilishi lozim. Shu bilan birga, eksport geografiyasini diversifikatsiya qilish orqali tashqi xatarlarni kamaytirish muhim ahamiyat kasb etadi.

6.4. Institutsional moslashuvchanlik va raqobat muhitini saqlash

Douglass North ta’kidlaganidek, institutlar iqtisodiy agentlarning xatti-harakatlarini rag‘batlantiruvchi yoki cheklovchi “o‘yin qoidalari”ni belgilaydi. O‘zbekistonda IT sohasida yirik kompaniyalarni sun’iy himoya qilish yoki selektiv imtiyozlar berish qisqa muddatda barqarorlikni ta’minlagandek ko‘rinsa-da, uzoq muddatda innovatsion raqobatni susaytirishi mumkin.

Shu sababli institutsional siyosat moslashuvchan, ochiq va raqobatni rag‘batlantiruvchi bo‘lishi lozim. Kichik va o‘rta IT-kompaniyalar uchun bozorga kirish sharoitlarini yengillashtirish, “ijodiy vayronkorlik” jarayonlarini cheklamaslik va innovatsion g‘oyalar erkin rivojlanishini ta’minlash barqaror va inklyuziv o‘sishning muhim omili hisoblanadi.

7. Xulosa va ilmiy natijalar

Hindiston tajribasi ko‘rsatadiki, IT-xizmatlar eksporti va autsorsing sohasida erishilgan muvaffaqiyatning asosiy omili faqat bozor kuchlari yoki arzon ishchi kuchi emas, balki puxta ishlab chiqilgan va izchil amalga oshirilgan institutsional mexanizmlardir. Milliy innovatsion tizim (NIS) modeli, Romerning endogen o‘sish nazariyasi va Douglass Northning institutsional yondashuvi ushbu jarayonni tushuntirish va tahlil qilishda samarali analitik asos bo‘lib xizmat qiladi.

Tahlil shuni ko‘rsatdiki, Hindistonda inson kapitaliga strategik sarmoya, qo‘llab-quvvatlovchi institutlar (masalan, STPI va texnoparklar), intellektual mulkni himoya qilish tizimi va global bozorga integratsiya kompleks tizim sifatida

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

ishlagan. Shu bilan birga, vaqt o‘tishi bilan past qo‘shilgan qiymatga ixtisoslashuv, hududlararo notekis rivojlanish va institutsional inertsiya kabi cheklovlar ham yuzaga chiqqan. Bu holatlar milliy va hududiy siyosatni moslashtirish, innovatsion raqobatni rag‘batlantirish va “ijodiy vayronkorlik” jarayonini qo‘llab-quvvatlash zaruratini ko‘rsatadi.

O‘zbekiston sharoitida asosiy ilmiy va amaliy xulosa shundan iboratki, Hindiston modelini to‘liq ko‘chirish noto‘g‘ri yondashuv bo‘ladi. Aksincha, Hindiston tajribasining mantiqini chuqur tushunish va uni milliy institutlar, iqtisodiy sharoit va demografik xususiyatlarga moslashtirish zarur. Shu yondashuv orqali O‘zbekiston IT-xizmatlar eksportini barqaror, raqobatbardosh va uzoq muddatli iqtisodiy o‘sish manbaiga aylantirish imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Shuningdek, ilmiy natija sifatida quyidagilar ajratib ko‘rsatiladi:

1. **Nazariy tadqiqot natijasi:** Milliy innovatsion tizim, endogen o‘sish va institutsional iqtisodiyot nazariyalari IT-autsorsing sohasida davlat siyosati samaradorligini tushuntirishda integrativ metodologik asos sifatida samarali ekanligi tasdiqlandi.
2. **Amaliy tadqiqot natijasi:** O‘zbekiston uchun strategik tavsiya -inson kapitalini maqsadli subsidiyalash, qo‘llab-quvvatlovchi institutlarni global tizimga integratsiya qilish, eksportni masshtablash va institutsional moslashuvchanlikni ta’minlash zarurati.
3. **Qiyosiy natija:** Hindiston modeli O‘zbekiston uchun tayanch nuqta bo‘lib, kuchli va zaif tomonlarini hisobga olgan holda moslashtirilishi lozim, bu esa mamlakat IT-ekotizimini raqobatbardosh va barqaror qiladi.

Natijada, Hindiston tajribasi O‘zbekiston uchun nafaqat strategik tavsiyalar, balki ilmiy metodologik baza sifatida ham qiymatga ega bo‘lib, IT-xizmatlar eksportini rivojlantirish va iqtisodiy o‘sishni qo‘llab-quvvatlashda uzoq muddatli yo‘l xaritasini shakllantirish imkonini beradi.

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

Foydalanilgan adabiyotlar (nazariy va konseptual asos)

1. Romer, P. M. (1986). Increasing Returns and Long- Run Growth. Journal of Political Economy. Endogen o‘sish nazariyasi asosiy manbai. https://ideas.repec.org/a/eee/respol/v35y2006i5p745-766.html?utm_source
2. Romer, P. M. (1990). Endogenous Technological Change. Journal of Political Economy. Bilim, innovatsiyalar va iqtisodiy o‘sish bog‘liqligi. https://en.wikipedia.org/wiki/Endogenous_growth_theory?utm_source
3. North, D. C. (1990). Institutions, Institutional Change and Economic Performance. Cambridge University Press. Institutsional mexanizmlar nazariyasi.
4. Lundvall, B.-Å. (1992). National Systems of Innovation: Towards a Theory of Innovation and Interactive Learning. Pinter Publishers. Milliy innovatsion tizim konsepsiyasi. https://universalpublishings.com/index.php/tsru/article/view/14051?utm_source
5. Nelson, R. R. (1993). National Innovation Systems: A Comparative Analysis. Oxford University Press. NIS taqqosiy tahlili. https://universalpublishings.com/index.php/tsru/article/view/14051?utm_source
6. Freeman, C. (1987). Technology Policy and Economic Performance: Lessons from Japan. Pinter. Innovatsiya siyosati nazariyasi. https://universalpublishings.com/index.php/tsru/article/view/14051?utm_source

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

7. Sharif, N. (2006). Emergence and Development of the National Innovation Systems Concept. Research Policy. NIS rivojlanishi va konsepsiyasi haqida tadqiqot. https://ideas.repec.org/a/eee/respol/v35y2006i5p745-766.html?utm_source

8. Gambal, M., Asatiani, A., & Kotlarsky, J. (2022). Strategic Innovation Through Outsourcing: A Theoretical Review. The Journal of Strategic Information Systems. IT- autsorsing nazariy sharhi. https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0963868722000142?utm_source

9. Sesay, A. (2025). Does the national innovation system spur economic growth in BRICS economies? South African Journal of Economic and Management Sciences. Endogen o‘sish va NIS empirik tahlili. https://sajems.org/index.php/sajems/article/view/1647/1017?utm_source

10. Dolfsma, W., & Leydesdorff, L. (2011). Innovation Systems as Patent Networks: The Netherlands, India and Nanotech. Innovatsion tizimlarni patent tarmog‘i orqali tahlil qilish. https://arxiv.org/abs/1108.0381?utm_source

11. Klimek, P., Hausmann, R., & Thurner, S. (2011). Empirical Confirmation of Creative Destruction from World Trade Data. “Ijodiy vayronkorlik” konsepsiyasining global savdo tahlili. https://arxiv.org/abs/1112.2984?utm_source

12. Aghion, P., & Howitt, P. (1990). A Model of Growth Through Creative Destruction. Econometrica. Endogen o‘sish va innovatsiya.

13. Solow, R. M. (1956). A Contribution to the Theory of Economic Growth. Quarterly Journal of Economics. Iqtisodiy o‘sish nazariyasining klassik modeli, zamonaviy endogen yondashuv fonini ta’minlaydi. https://rsisinternational.org/journals/ijriss/Digital-Library/volume-9-issue-15/650-659.pdf?utm_source

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

14. Prahalad, C. K., & Krishnan, M. S. (2008). The New Age of Innovation: Driving Co- created Value Through Global Networks. Innovatsiya va global biznes tarmog‘i nazariyasi. https://en.wikipedia.org/wiki/The_New_Age_of_Innovation?utm_source

15. Narula, R. (tahr.) (1990s–2000s). Multinationals and Industrial Competitiveness; Globalization and Technology. Multinatsional kompaniyalar, texnologiya va innovatsiya siyosati haqida fundamental tadqiqotlar. https://en.wikipedia.org/wiki/Rajneesh_Narula?utm_source

16. OECD (2021). OECD Innovation Strategy 2021. Paris: OECD Publishing. Innovatsion siyosat bo‘yicha xalqaro strategik manba. https://universalpublishings.com/index.php/tsru/article/view/14051?utm_source

17. World Bank (2019). World Development Report: The Changing Nature of Work. Ish kuchi, malaka va innovatsiyalar kontekstida global iqtisod tahlili. https://universalpublishings.com/index.php/tsru/article/view/14051?utm_source